

JEREMY L. SABELLA

Reinhold Niebuhr

Amerika's politieke geweten

SKANDALON
KONFERENSIEDOKUMENTER

INLEIDING:

Amerika's politieke geweten

Je zou een Hollywoodicoon verwachten op de omslag van *Time's* vijftiengjarige jubileumeditie uit 1948, of wellicht een politicus of gedecoreerde oorlogsveteraan uit de Tweede Wereldoorlog. Reinhold Niebuhr was dat allemaal niet. Hij was een binnenstadspredikant die hoogleraar ethiek werd. Niebuhr was geen gewone predikant of academicus. Zijn analyses van de meest urgente problemen van zijn tijd waren scherpzinnig, verontrustend, en vooruitziend. In reactie op de kruistochten voor sociale verandering aan het begin van de twintigste eeuw onderstreepte Niebuhr het hardnekkige karakter van rassen- en klassenproblemen. Terwijl een isolationistisch Amerika eropuit was zich in de jaren dertig buiten het conflict in Europa te houden, beargumenteerde Niebuhr dat het land een morele verantwoordelijkheid had om Hitlers groeiende macht een halt toe te roepen. Aan de vooravond van een overwinning in de Tweede Wereldoorlog voorzag Niebuhr het belang van verantwoordelijk Amerikaans leiderschap in de naoorlogse wereldorde. En naarmate de Verenigde Staten na de oorlog welvarender en machtiger werden, herinnerde hij het land eraan hoe verraderlijk macht kon zijn.

Keer op keer verwoordde Niebuhr het ethisch belang van sociaal en politiek handelen. En hij bezat de retorische begraafheid om andere grote geesten en bewegingen te beïnvloeden: de burgerlijke ongehoorzaamheid van Martin Luther King jr. en het

activisme van Saul Alinsky; het politieke realisme van Hans Morgenthau, de theoreticus van de internationale betrekkingen, en het denken van staatsman George Kennan, die aan de wieg stond van de indammingspolitiek tijdens de Koude Oorlog; de religieus geïnspireerde politieke visie van president Jimmy Carter en de literaire verbeelding van de Zuid-Afrikaanse romanschrijver Alan Paton. Niebuhrs invloed beperkte zich niet tot de politieke wereld: de wereldberoemde evangelist Billy Graham mijmerde ooit: 'Ik heb meer Reinhold Niebuhrs in mijn leven nodig.' Het is dan ook niet vreemd dat *Time's* in memoriam Niebuhr prees als 'de grootste protestantse theoloog geboren in Amerika sinds Jonathan Edwards'.¹

Het omstreden politieke en spirituele klimaat van het tijdperk na 11 september 2001 heeft de fascinatie doen opleven voor Niebuhrs vermogen om aandacht en respect af te dwingen van mensen uit het hele ideologische spectrum. Aan de hand van een ongekende verzameling interviews met experts voor de documentaire *An American Conscience: The Reinhold Niebuhr Story* onderzoekt dit boek hoe Niebuhr ons denken en onze gewetens meevoert en beroert in de eenentwintigste eeuw.

Karl Paul Reinhold Niebuhr werd geboren op 21 juni 1892 in een Duitse immigrantenfamilie in Wright City, Missouri. Zijn vader Gustav, die zelf predikant was, gaf zijn zoon liefde voor het geloof en liefde voor het denken mee. Reinhold behaalde zijn master Godgeleerdheid aan Yale Divinity School voordat hij in 1915 een aanstelling accepteerde in de Bethel Evangelical Church in Detroit, Michigan. In de loop van de twaalfenhalf jaar daarna groeide Niebuhrs gemeenschap snel en maakte hij kennis met de gecompliceerde rassenspolitiek van de stad. Hij kreeg nationale aandacht door zijn openbare kritiek op de arbeidsomstandigheden bij Henry Ford. In 1927 accepteerde hij een aanstelling als hoogleraar ethiek aan Union Theological Seminary, waar hij tot zijn pensioen in 1960 bleef.

1 'The Death of a Christian Realist', *Time*, 14 juni 1971.

Niebuhr wordt al lange tijd bewonderd vanwege zijn vermogen om invloed uit te oefenen door het geschreven woord. Zijn analyses van groepsdynamiek en sociale verandering in zijn eerste grote werk, *Moral Man and Immoral Society* (1932), gaven inzicht in strategieën voor burgerlijke ongehoorzaamheid ten tijde van de burgerrechtenbeweging. Zijn boek uit 1944, *The Children of Light and the Children of Darkness*, wordt beschouwd als een van de beste verhandelingen uit de twintigste eeuw over de democratietheorie. Zijn vroege studie over de Koude Oorlog, *The Irony of American History* (1952), blijft mensen helpen bij hun pogingen om Amerika's plaats in de wereld te begrijpen.

De diepgang die kenmerkend is voor zijn werk kwam voort uit een buitengewoon actief openbaar leven in dienst van de dringende problemen van zijn tijd. Hij ondersteunde de zwarte en katholieke gemeenschappen van Detroit in de jaren twintig, hielp bij de oprichting van een geïntegreerde boerencoöperatie in de Mississippi Delta in de jaren dertig, adviseerde Buitenlandse Zaken in de jaren veertig en preekte talloze weekenden in universiteitskapellen overal in het land. Hoewel een reeks beroertes in 1952 zijn activiteiten aanzienlijk inperkte, schreef hij onverminderd door. Naast zijn eenentwintig boeken heeft hij naar schatting meer dan 2600 artikelen geschreven voor vakbladen, tijdschriften en kranten.²

Maar zo'n onvermoeibare inzet legt onvermijdelijk ook iemands tekortkomingen bloot. Hoe scherpzinnig Niebuhrs analyses van de rassendynamiek aan het begin van zijn loopbaan ook waren, hij werd terecht bekritiseerd voor zijn oproep tot terughoudendheid precies op het moment dat de burgerrechtenbeweging flink in actie moest komen. Feministische critici hebben gezegd dat Niebuhrs nadruk op trots als de belangrijkste manifestatie van zonde er geen rekening mee houdt dat seksisme het vrouwen extreem moeilijk maakt om zelfrespect op te bou-

2 Larry Rasmussen, 'Editor's Note', in *Reinhold Niebuhr: Theologian of Public Life*, ed. Larry Rasmussen (Minneapolis: Fortress, 1991), ix.

wen. Met andere woorden, hoe gunstig zijn strategieën om trots te bedwingen kunnen zijn voor de machtigen, ze zijn schadelijk voor mensen wier zelfbewustzijn is gebroken door onrechtvaardige machtsdynamieken.³ Anderen stelden dat Niebuhrs aansporing om macht op een verantwoordelijke manier te gebruiken juist heeft bijgedragen tot voortzetting van het machtsmisbruik dat hij bekritiseerde.

In zekere zin zijn deze tekortkomingen in hun praktische toepasbaarheid nauw verbonden met zijn centrale inzichten. Niebuhr zwolg in de paradoxen die het menselijk bestaan karakteriseren. Hij zag mensen als begrensd én als vrij, onderworpen aan de beperkingen van tijd en ruimte, maar in staat om mogelijkheden te verbeelden die deze beperkingen overstijgen. De menselijke wil beschouwde hij als radicaal goed maar ook als uiterst beperkt, in staat om geweldige dingen te bereiken, maar kwetsbaar voor de verstorende macht van de zonde die zelfs aanwezig is in de nobelste menselijke inspanningen. Niebuhrs eigen leven en werk zijn een belichaming van deze paradoxen. Desondanks – of misschien zelfs dankzij dit gegeven – laat Niebuhr ons nog steeds opschrikken uit onze zelfvoldaanheid, spoort hij ons tot scherpe zelfkritiek, en inspireert hij ons met hoop in onze strijd tegen de grote vraagstukken van onze tijd.

De hoofdstukken die volgen zijn gebaseerd op het transcript van interviews door de gerenommeerde filmmaker Martin Doblmeier voor de documentaire *An American Conscience: The Reinhold Niebuhr Story*. De mensen in die film lijken opmerkelijk veel op Niebuhrs tijdgenoten die door hem werden beïnvloed: vooraanstaande academici en activisten, politici en journalisten uit het hele ideologische spectrum. Sommigen kenden Niebuhr zelfs persoonlijk en kunnen dus een beeld van Niebuhr als hoogleraar, predikant, huisvader en vriend geven. Met elkaar vormen ze een

3 Judith Plaskow, *Sex, Sin, and Grace: Women's Experience and the Theologies of Reinhold Niebuhr and Paul Tillich* (Washington, DC: University Press of America, 1980).

veelzijdig beeld van Niebuhrs nalatenschap en blijvende relevantie in de context van de eenentwintigste eeuw.

Hoofdstuk 1 kijkt naar Niebuhrs loopbaan als dominee in Detroit. Niebuhr beweerde ooit dat zijn predikantschap in Detroit 'mijn ontwikkeling meer heeft beïnvloed dan welk boek ook'.⁴ Het is daarom gepast om een introductie van Niebuhrs leven en denken te beginnen met aandacht voor deze periode. Het hoofdstuk volgt de groei van zijn kerkgemeenschap, de ontwikkeling van de stad, en zijn confrontatie met Henry Ford. Het eindigt met een analyse van Niebuhrs eerste grote werk, *Moral Man and Immoral Society* (1932), waarin hij samenvat wat hij heeft geleerd tijdens zijn predikantschap.

Hoofdstuk 2 onderzoekt Niebuhrs activiteiten vanaf de vroege jaren dertig tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. In deze buitengewoon vruchtbare periode van zijn ontwikkeling kreeg Niebuhr steeds meer bekendheid. In het binnenland breidde hij zijn analyse van rassen- en klassenproblemen uit en in een internationale context was hij de vijfde Amerikaan die de prestigieuze Gifford-lezingen in Schotland hield. Dit hoofdstuk onderzoekt ook de bijzondere banden met Europa die Niebuhr in staat stelden om de chaos die het continent in zijn greep hield te observeren en te beoordelen, en om zijn invloedrijke pleidooi voor Amerikaanse betrokkenheid in de Tweede Wereldoorlog te houden.

Hoofdstuk 3 kijkt naar Niebuhrs rol in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en gedurende het begin van de Koude Oorlog. Naarmate de geallieerden dichter bij de overwinning kwamen, zag Niebuhr de noodzaak in van een theorie over democratie die de verantwoordelijke uitoefening van Amerikaanse macht in een radicaal veranderde naoorlogse wereld kon versterken. Hij onderstreepte dat het democratische systeem van

4 Reinhold Niebuhr, 'Intellectual Autobiography', in *Reinhold Niebuhr: His Religious, Social, and Political Thought*, ed. Charles W. Kegley en Robert Bretall (New York: Macmillan, 1956), 5.

checks and balances bij uitstek geschikt was om de menselijke geneigdheid tot het goede te verstevigen en die tot het kwade te beteugelen. Eerdere democratietheorieën waren te naïef gebleken in hun beoordeling van het kwaad en schoten tekort in het realiseren van meer evenwicht. Het opbouwen van een stabielere wereldorde vereiste dat democratieën de zeer problematische aspecten van de menselijke aard serieus namen, die zo wreed waren geopenbaard in de chaos aan het begin van de twintigste eeuw. Deze gedachtegang leverde Niebuhr bewonderaars op in binnen- en buitenlandse politieke kringen, waardoor hij een aanzienlijke invloed had op de Amerikaanse cultuur in deze periode.

Hoofdstuk 4 behandelt de periode vanaf het begin van de jaren vijftig tot de burgerrechtenbeweging van de jaren zestig. Niebuhr werd steeds bezorgd over de spirituele effecten van de enorme macht en materiële welvaart die de Verenigde Staten kenden in het begin van de jaren vijftig. Sommigen wezen op de gigantische groei van het kerkbezoek en op de opkomst van evangelisten met een celebritystatus, zoals Billy Graham, als bewijs voor een religieuze heropleving. Niebuhr daarentegen zag een cultuur van spirituele zelfvoldaanheid en lege religiositeit. Waar anderen de overweldigende Amerikaanse macht als bewijs van goddelijke uitverkiezing zagen, zag Niebuhr een land dat blind was voor het vernietigende effect van macht op de menselijke geest. Ingaan tegen het optimisme van die tijd eiste zijn tol: Niebuhr werd geweerd uit de machtscentra waarin hij een aantal jaren daarvoor was verwelkomd. Niebuhr stelde ook grote figuren van de burgerrechtenbeweging teleur door aan te sporen tot gematigdheid en zich niet uit te spreken op wezenlijke momenten in de strijd voor burgerrechten. Samengevat toont dit tijdperk zowel de visionaire genialiteit als de praktische tekortkomingen van Niebuhrs benadering.

Het vijfde en laatste hoofdstuk biedt een evaluatie van Niebuhrs nalatenschap. Tijdens zijn jaren in Detroit zei Niebuhr dat een effectief predikantschap 'de kennis van een sociale wetenschapper, de verbeelding van een dichter, de managerskwalitei-

ten van een zakenman en de mentale discipline van een filosoof' vereist.⁵ Tijdens zijn loopbaan analyseerde Niebuhr culturele trends met de scherpste van een sociale wetenschapper, gebruikte hij zinswendingen met de zwier van een dichter, zette hij vakbladen, politieke campagnes en organisaties op met de gewiekstheid van een zakenman, en analyseerde hij eigentijdse problemen met een intellectuele scherpste die zelfs 'verlichte verachters' van religie wel moesten bewonderen. En hij pakte zijn taken aan met een profetische ijver die ervoor zorgde dat hij functioneerde als stem van het geweten in het tumult en de verwarring van de twintigste eeuw. Zoals de degenen die bijdroegen aan deze hoofdstukken bevestigen, blijven Niebuhrs woorden weerklank vinden in onze eigen verontrustende tijden.

Jeremy L. Sabella

5 Reinhold Niebuhr, *Leaves from the Notebook of a Tamed Cynic* (Louisville: Westminster John Knox, 1980), 138.